

*Гавра Будишин
Градски музеј, Суботица*

ПРЕДЛОГ ПЛАНА ЕТНОЛОШКОГ ДЕЛА СТАЛНЕ ПОСТАВКЕ
ГРАДСКОГ МУЗЕЈА У СУБОТИЦИ

”По сећању се хода као по месечини”
(М. Црњански, 1987, 217)

Приликом израде сталне поставке постоје два основна начина излагања: по етничким целинама и по збиркама. Етнологији је примеренији принцип излагања по етничким целинама (М. Ф и л и п о в и ћ, 1951, 7).

Прва стална поставка Градског музеја отворена је за јавност 29. новембра 1948. године. Аутор поставке је био Имре Шулман (Imre Schulmann), а етнолошки материјал приказан је по збиркама: текстил, ношња, покућство, пољопривреда и занатство (грнчарија). Од народа приказани су Мађари, као национална мањина у Југославији, а као најбројнији народ у суботичкој општини, и етничка група Буњевци (Архив Градског музеја у Суботици број 37 - 13. фебруара 1948, бр. 61 - 11. фебруара 1949, и бр. 20/19 - 25. октобра 1957). Главна карактеристика збирке је локална, а предмети су већином из XIX века (Архив Градског музеја у Суботици бр. 361 - 21. марта 1951). Позитивне стране изложбе биле би приказ ентеријера: кухиња, сељачка пећ (“бања пећ”), банак, греда (“сљеме”) и са луткама манекенима у природној ситуацији. На тај начин је оживљена атмосфера из прошлих времена. У мађарској соби је жена у ношњи намештала сат, а у буњевачкој је деда седео на столици и пушио на лулу; у левој руци је држао дуванкесу, док је жена стајала поред сељачке пећи и прела вуну на преслици. Главе лутака урадио је академски вајар на основу слика старинаца (Архив Градског музеја у Суботици бр. 228 - 10. септембра 1948). Слабости те поставке су у томе што нису приказани остали народи и што је у први план истакнут текстил. Заблуда је да етнографски музеји треба да прикажу народе и етничке групе само преко народних ношњи и текстила, а то је и слабост етнографских музеја, јер половину музејских предмета у депоима сачињава текстил.

Аутор друге сталне поставке, која је отворена за јавност 29. новембра 1969. године, била је Милка Мукушка. Етнолошки материјал такође је приказан по збиркама: пољопривреда, занатство, покућство, текстил. Од народа приказани су Мађари и етничка група Буњевци, док су Срби приказани само преко народне ношње, и то позајмицом из музеја у Сомбору (*Водич кроз музеј у Суботици*, 1972, 45-60). Позитивне стране изложбе су што је у први план истакнута пољопривреда и занатство. Слабости те поставке су у томе што нису

приказани остали народи и што је покућство непримерено изложено. Оно што је било предност прве поставке, у другој се јавља као мања, а то је да у ентеријеру није приказана кухиња, сељачка пећ, греда и лутке манекени. Покућство је изложено на паркету, мада се у природној ситуацији налазило на поду од жуте земље, а изложбена просторија је била висока 4 m, док је у стварности соба висока до 2 m, и, на крају, нису изложене лутке манекени у природној ситуацији, чији би лик урадио академски вајар на основу слика старинаца.

Прва стална поставка била је коложена на 143 m², друга на површини која је била већа од претходне, а трећа би требало да буде на приближно 205 m². Циљ будуће изложбе у музеју не сме бити да покаже шта све има у музеју у депонијама, и то не треба изложити као у некој робној кући, него треба да покаже живот народа, односно човека на одређеној територији, какав је он данас, а какав је био некада (М. Филиповић, 1951, 5). Сматрам да је задатак етнолога да прикаже живот народа у XVIII, XIX и XX веку. За стварање етничке слике Војводине, која је данас присутна, значајни су догађаји који су се одвијали после великог, или бечког рата 1683-1699. године. Мир између Хабзбуршке Монархије и Турске склопљен је 1699. године у Сремским Карловцима и по одлукама тог мира, Бачка и Срем су припали Хабзбуршкој Монархији. Сви народи који су у XVIII веку присутни у Војводини и данас су ту, осим Немаца и Јевреја. Немци су се иселили из Војводине после другог светског рата, а Јевреји су страдали за време тог истог рата као жртве фашистичког геноцида; преживели су се већином иселили пошто је основана држава Израел 1948. године. За настанак етнолошких предмета значајни су утицаји који делују на материјалну културу, а то су природна средина, утицаји суседних народа, утицај власти, припадност одређеном друштвеном слоју, верски чиниоци и утицаји стилова високе уметности. Као пример утицаја власти навешћемо да је у XVIII веку присутна политика меркантилизма за коју се Беч залагао, а то је да окосница привреде на пустарама треба да буде сточарство, док је крајем века то било ратарство. Окосница народне економије може да буде пчеларство, а у градовима - занатство и трговина. Народни живот треба приказати и поново оживети путем предмета, јер су они одраз материјализације психологије једнога народа. Он се може приказати преко привреде, као основе живота, што је у складу са марксистичким виђењем друштва, а и са савременим струјањима у етнолошкој науци, као што је економска антропологија. У етнолошком делу сталне поставке треба да се прикажу народи: Мађари, Хрвати (етничка група Буњевци), Срби (староседеоци и колонисти после два светска рата), Словаци, Јевреји, Роми и Немци. Циљ сталне поставке требало би да буде да се стано-вништво упозна са прошлешћу и особинама свога народа и да упознају стваралачке способности народа из којег су пореклом. Музеј може допринети јачању народне самосвести и развоју патриотизма. Задатак етнологије је да прикаже прожимање народа, њихову симбиозу, али и њихове карактеристике у оквиру органске целине (М. Ф и л и п о в и ћ, 1951, 10).

Према статуту "Међународног савеза за музеје" (International Council of Museums), чије је седиште у Паризу, музеј је установа без сврхе за зарадом на службу друштва, која материјална добра развоја природе и човека набавља,

чува и преноси и нарочито излаже у сврху проучавања, подучавања и уживања (М. Јовановић, 1982, 5). У складу са том дефиницијом музеја треба водити рачуна које су то биле кључне фазе у развоју овога краја у последња три века. Ако посматрамо којим су се пословима бавили људи у овом делу Панонске низије, видећемо да су се бавили сакупљачком привредом, сточарством, ратарством, виноградарством, занатством и трговином. У складу са својим занимањем, становали су у привременим стаништима док су били номади, док су граничари за време трајања Војне крајине живели у земунцима, ратари и виноградарци су становали у зградама од набоја, а занатлије и трговци у зградама од опеке.

Музеј треба да буде антрополошки, али и да је повезан са екологијом. Да бисмо човека посматрали као дете природе, морамо се користити искуством етнометодолога, који су у разговору са људима настојали да допру до самосвести о природи. Етнолошки део сталне поставке морао би да следи и личну историју појединца, како би се људи сетили својих игара у прашњавим улицама, гледања уличних мечкара, копања тунела под земљом, градње кула уз песму. Било би добро да стална поставка прати ход човека од детињства до старости и да одговори на питање Сфинге: "Ко је то ко ујутро хода на четири ноге, у подне на две, а увече на три ноге".

Да би се начинила ваљана изложба, неопходно је закупити пажњу посетилаца, и то тако што би се деловало на сва чула. Жан Жак Русо (J. J. Rousseau) је рекао: "Сво знање примамо помоћу чула". Људи имају пет чула. Мозак човека 83% информација прима преко чула вида у току једног дана, 14% преко чула слуха, а преостала 3% преко чула мириса, додира и укуса. Значи, да би музејска изложба била добро постављена, треба пре свега изложити тродимензионалне предмете и деловати на чула слуха путем музике са касетофона. Џон Лок (John Locke) је записао: "Ништа није у нашем разуму што није било већ пре у нашим чулима".

На сталној поставци у својој основи треба да буде шест "слика", које ће дочарати аутентични живот људи током минула три века. Ваљало би приказати чергаре, граничаре, земљораднике, виноградаре, занатлије и трговце. Уласком у први простор палило би се светло, које би осветљавало прву причу, а преко озвучења чула би се песма Цигана, док би из вентилационих уређаја излазили мириси природе у пролеће, мириси природе која се буди. Прелазом у други простор, први се враћа у таму, у мировање и престаје да функционише, а појављује се слика граничара, који пију ракију, који имају читаве шуме шљива, који су ратовали у XVIII и XIX веку све до 1849. године у приближно двадесет ратова, а да је сваки од тих ратова трајао по неколико година, који чисте оружје, славају, пуше и пију, који су имали неколико неродних, гладних година, које је куга проредила (Д. Поповић, 1954, 183-195). Преко озвучења чуле би се песме у облику питања и одговора, које су пораз на Косову правдале издајом и претварале га у победу. Следећи простор приказује ентеријер земљорадничке зграде од набоја, чују се звуци тамбурашког оркестра и осећа мирис лета. Виноградарци оживљавају мирис јесени, а занатлије и трговци - мирис зиме.

Будући музеј треба да буде "хладан", да омогући партиципацију, комуникацију, креативност, да прикаже услове настанка етнолошких предмета и да омогући активан однос публике према изложбеном простору (Ж. Г л у с б е р, 1983, 17). Он би морао да омогући културну иницијативу, а да посетиоца стави у позицију да може све да додирне. Пожељно је да буде тајанствен, као из бајки, да код посетиоца изазове емоције у распону од среће до туге (Ј. Ш а у л и ћ, 1975, 51).

Друштвени карактер се може оживети реконструкцијом аутентичне атмосфере. Публику треба разнежити контрастима сукоба карактерних црта. Неопходно је да се у будућој поставци користе записи савременика и да натписи буду неупадљиви. Посетиоци се морају увести у креативну ситуацију и то тако што би дошли до спознаје услова настанка етнолошких предмета.

Добро би било да се посетиоци поставе у демократску ситуацију, да им је све доступно. Техничком опремом у музеју стварају се жељени ефекти. Активирање светла, тона и вентилационих уређаја могућно је путем фотоћелија. Етнолошки предмети сами по себи немају велику материјалну вредност, осим ношње и накита (М. Филиповић, 1956, 58), па би се једино они морали посебно заштитити. Сви изложени предмети имали би утиснуте металне магнетне кодове као инвентарске бројеве. Ако би неко покушао да отуђи предмет, постојала би врата за декодирање, која би служби за обезбеђење јављала да је извршен покушај отуђивања предмета. Ноћни режим заштите музејског простора био би путем ултразвука, који би вршио тродимензионалну заштиту (Д. Ржехак, 1975, 89-100).

Недостаци музејске изложбе могу се надокнадити путем ТВ и видео рекордера, на крају поставке. Путем ТВ предмети би се приказали у природној ситуацији, како су функционисали, а било би омогућено да се прикажу и народни обичаји и веровања. Филмски језик је ближи посетиоцима од језика музејске изложбе, јер сажето понавља виђено, и систематизује новостечено знање (Ј. Југ, 1974, 113).

На крају поставке, поред ТВ, могао би се налазити простор где би се посетиоци могли упознати са дечијим играчкама и играма, са техникама домаће радности, а налазиле би се новине, те би посетиоци сами могли да израђују играчке, као што су авион, брод, сланик, капа, пуцаљка и слично.

На самој изложби биле би приказане и макете, које би представљале село из XVIII века (Г. У л м е р, 1986), пољопривредно газдинство из XIX века (Д. Б о ш к о в и ћ, 1959, 61). Све што је речено имало би за циљ да допринесе да се посетилац у музеју осећа пријатно, опуштено, да се разоноди, ужива, да има активан однос, да што више информација трајно задржи, као и да се више заинтересује за етнологију и музеологију.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Архив Градског музеја у Суботици, бр. 37 - 13. II 1948, бр. 61 - 11. II 1949, бр. 361 - 21. III 1951, бр. 20/19 - 25. X 1957, бр. 228 - 10. IX 1948.
- Бошковић, Д.
1959: *Израда макета и рељефа-учила*, Савремена школа, Београд
- Водич кроз музеј у Суботици*
1972: Градски музеј у Суботици, 45-60.
- Глузбер Ж. (Jorge Glusberg)
1983: "Hladni" i "vrući" muzeji, Muzejski dokumentacioni centar, Muzeologija 23, Zagreb
- Јовановић, М.
1982: *Музеологија, скрипта*, Београд
- Југ, Ј.
1974: Funkcija tehničkih i specijalnih muzeja u obrazovanju odraslih u SFRJ, MDC, Muzeologija 16, Zagreb
- Поповић, Д.
1954: *Велика сеоба Срба 1690*, Српска књижевна задруга поучник XIV, Београд
- Ржењак, Д.
1975: Signalno-alarumni uređaji za zaštitu muzeja i galerija, MDC, Muzeologija 17, Zagreb, 89-100
- Улмер, Г.
1986: *Посед Бајша, спахије и кметови 1751-1849*, Филозофски факултет у Новом Саду, Институт за историју, Монографије књ. 30, Нови Сад
- Филиповић, М.
1951: *Постављање изложбе у Етнографском музеју*, Музеји 6, Београд, 6-15.
1956: *Етнологија (етнографија) у завичајним музејима*, Музеји 11-12, Загреб 1956-1957, 55-62.
- Црњански, М.
1987: *Сеобе, књ. 2*, БИГЗ, Београд
- Шаулић, Ј.
1975: *О меморијалним музејима у Србији и потреби оснивања нових уз примену искустава неких страних*, МДЦ, Музеологија 18, Загреб, 49-68.

Gavra Budišin

SUGGESTIONS FOR THE ETHNOLOGICAL MATERIAL DISPLAY AT THE PERMANENT EXHIBITION IN THE SUBOTICA CITY MUSEUM

The first permanent exhibition in the City Museum of Subotica, conceived by Imre Šulman, was opened to public on 29th November 1948. Ethnological material was displayed as it is classified in museum's various collections: textile, costumes, household furnishing, agriculture, and crafts, although a more adequate way of presentation would be according to ethnic affiliations. The main characteristic of the ethnographic collection is that it is comprised of local cultural products dating mostly from the 19th century.

The second permanent exhibition was opened on 29th November 1969. This time, its author was Milka Mikuška. Again, the material was presented through representative samples taken from the existing collections: agriculture, craftsmanship, furnishing and textiles. In the author's opinion the future exhibition should represent folk life in the 18th, 19th and 20th centuries, but the cultural products should not be displayed classified according to the material they are made of, or their function, but according to the ethnic affiliation of their makers and users: the Hungarians, the Croats (Bunjevci ethnic group), the Serbs (both indigenes and colonists settled after the first and the second world wars), the Slovaks, and the Jewish, Gypsy and German peoples. Their life could be represented by displaying material concerning their economies, which are the bases of both their subsistence and construction of the superstructure. Objects used in gathering, livestock breeding, agriculture, viticulture, crafts and trade should find their place at the exhibition. The aim of the exhibition would be to revive the atmosphere with the help of models of the former interiors and exteriors.